

Mina Kujović

Proizvodni asortiman i poslovanje gračaničkih preduzeća krajem 1950. godine

(Tragom jednog dokumenta)

Lokalna industrija i zanatstvo u Bosni i Hercegovini 1950. godine bila je u nadležnosti Savjeta za komunalne poslove i lokalnu privredu Narodne Republike Bosne i Hercegovine (1950 - 1951). Među spisima koji su nastali djelovanjem ovog Savjeta sačuvani su zapisnici (prijepisi) sreskih kontrolnih komisija koje su, po nalogu Komisije državne kontrole Narodne Republike Bosne i Hercegovine, bile zadužene da pregledaju ostvarenje plan-
skih zadataka lokalnih preduzeća, zadruga i radionica. Među zapisnicima sreskih kontrolnih komisija koji su dostavljeni Kontrolnoj državnoj komisiji u Sarajevo nalazi se i 7 zapisnika iz Gračanice o obavljenoj kontroli sljedećih privrednih subjekata: 5 proizvodnih državnih preduzeća (Sreske šumske manipulacije, Sreskog privrednog preduzeća, Sreske stolarske radionice, Sreske metalne radione, Sreske krojačke radione), jednog zadružnog (Obučarsko-

opančarske zadruge) i Zapisnik o radu Povjereništva za industriju i zanatstvo Sreskog narodnog odbora.

Na osnovu ovih zapisnika može se djelomično (jer sve privredne organizacije nisu bile obuhvaćene ovom inspekcijom) sagledati kakva je bila privredna situacija u Gračanici nakon Drugog svjetskog rata.¹

Sačuvani zapisnici pisani su po zadanom šablonu, ustaljenim rječnikom sa dosta cifara. Svaki sadrži sljedeće podatke: o planiranim i ostvarenim poslovnim rezultatima do 30. 11. 1950. godine, o tržišnoj dobiti, iskorištenosti kapaciteta, kvalitetu proizvoda, finansijskom poslovanju, sjednicama upravnih odbora i osnovnoj problematici preduzeća koja je za nas i najinteresantnija. U prilogu svakog zapisnika nalaze se broježani pokazatelji o poslovanju za 1950. godinu prema ustaljenim rubrikama i obrascima. Kao sastavni dio svakog od ovih šest zapisnika bila je tabela koja sadržavala sljedeće broježane podatke: radna snaga, proizvodnja po planu 1 i planu 2, plan izvoza, tržišna dobit, vrsta artikala, prodajna cijena po jedinici mjere, ukupno proizvedena do 30.11.1950. godine, plasman robe na vlastito tržište, unutar NRBiH, van NRBiH, zalihe robe, zalihe sirovina i prevozna sredstva.

Za ovaj rad izdvojili smo samo pregled vrste i količine artikala koje su gračanička preduzeća proizvodila tokom prvih jedan-

¹ Prema jednom službenom Registru svih vrsta preduzeća, radnji i radionica (bez obzira na vlasništvo) iz 1950 godine, u kojem nisu obuhvaćena preduzeća koja su bila predmet kontrole Državne komisije, u Gračanici je bilo 79 privatnih radnji sa 118 zaposlenih (mutabdzijiske 2 sa 3 zaposlena, brijačkih 5 sa 12 zaposlenih, obučarskih 11 sa 14 zaposlenih, krojačkih 14 sa 24 zaposlena, kujundžijske 2 sa 2 zaposlena, kovačko-kolarskih 25 sa 35 zaposlenih, bravarskih 1 sa 3 zaposlena, urarska 1 sa 1 zaposlenim, fotografska 1 sa 1 zaposlenim, pekarske 2 sa 4 zaposlena, aščinica 1 sa 1 zaposlenim, limarska 1 sa 1 zaposlenim, kalajdžijske 2 sa 2 zaposlena, grnčarske 4 sa 7 zaposlenih, poslastičarnice 4 sa 5 zaposlenih, stolarske 3 sa 3 zaposlena radnika) i 4 zadruge sa 126 radnika (Invalidsko-sitarska zadruga sa 47 zaposlenih, Brijačka zadruga sa 10 zaposlenih, Sreski zadružni savez sa 15 prodavnica i 49 zaposlenih i Trgovačko preduzeće Sreskog zadružnog saveza sa 3 prodavnice i 20 radnika). Od državnih preduzeća u Registar je upisano Sresko ugostiteljsko preduzeće sa 11 lokala i 33 radnika i Sresko trgovačko preduzeće sa 19 prodavnica i 57 radnika.

aest mjeseci 1950. godine, smatrajući da su ti podaci najinteresantniji za proučavanje gospodarskih prilika u Gračanici sredinom 20. stoljeća. Kontrolu gračaničkih preduzeća, prema nalogu Komisije državne kontrole Narodne Republike BiH (str. pov. br. 2065 od 7.12.1950.), Sreska kontrolna komisija obavila je u periodu od 13. do 28. 12. 1950. godine. U sastavu Komisije bili su: Imširović Muhamed i Kadić Džemal, uz direktore i knjigovođe preduzeća, te Gazi-begović Jusuf i Osmanhodžić Ibko, koji su bili zaduženi za kontrolu rada Povjerenstva za industriju i zanatstvo Sreskog narodnog odbora Gračanica.

Zbog ograničenosti prostora, zapisnike o izvršenoj kontroli poslovanja lokalnih preduzeća u Gračanici donosimo u kratkim izvodima, a zapisnik o radu Povjerenstva u cjelini.

Sreska šumska manipulacija

Kontrolu poslovanja Sreske šumske manipulacije u Gračanici obavila je Komisija u sljedećem sastavu: Imširović Muhamed i Kadić Džemal ispred Sreske kontrolne komisije, te Sulejmanović Aljo, upravnik i Jaćimović Vida, blagajnica Preduzeća. Nakon pregleda poslovnih knjiga, Komisija je sačinila Zapisnik koji nosi datum 13.12.1950. godine. U zapisniku se, između ostalog konstatuje:

- Preduzeće nije ostvarilo planirane zadatke;
- Plan izvoza ostvaren je sa 88% jer su kasno dobivene doznake za sječu šume, a i kredit je bio «mali»;
- Preduzeće nije ostvarilo planiranu dobit zbog slabog asortimana drveta. *«...Treballo je doznačiti sedam vrsta sirovine, što bukve, hrasta, jele, bora, bagrema, jasena i brtjesta, a dobiveno je samo bukve i hrasta i to u manjim količinama, pa izvjesne robe preduzeće nije ni proizvodilo...»;*

U proizvodnji je radilo 26 radnika, a u režiji 6. *«...Manjak radne snage postoji, ali se nije popunio uslijed toga da bi se ispunio potrebno je bilo 13,300 kubika drvene mase, dok je dobiveno svega 3.500 kubika... Radna disciplina nije bila na visini, razlog za tu pojavu je što su radnici sa sela pa su bez pitanja ostajali za obradu poljoprivrednih usjeva...»*

Pregled artikala koje je Šumska manipulacija proizvodila tokom 1950. godine: ogrjevno drvo: 1.937 kubnih metara; drveni ugalj: 69 tona; trupci jelovi: 45 kubnih metara; obla bukova građa: 9 kubnih metara; tesana građa (jelova i bukova): 92 kubna metra.

Sresko privredno preduzeće

Preduzeće se bavilo proizvodnjom građevinskog materijala (kreča, crijepa, cigle, šljunka, rezane građe i sitnog kamena) za kojim je u poslijeratnom periodu bila velika potražnja. Međutim, i pored velike potražnje i sigurnog plasmata proizvoda, Preduzeće je, prema zapisniku Sreske kontrolne komisije od 15.12.1950. godine, imalo slabu tržišnu dobit i poslovalo na nivou nekog prosjeka..

Uz dva člana Sreske kontrolne komisije (M. Imširović i Dž. Kadić), kontroli poslovanja Sreskog privrednog preduzeća prisustvovali su: direktor Halilbegović Ahmet, poslovođa Osmanbegović Asim i knjigovođa Ustavdić Mustafa. Najveći dio zapisnika koji je sastavila ova komisija odnosi se na «razloge za neostvarenje tržne dobiti»: suša, nestašica oblovine za rad pilane, slab plasman kreča i sitnog kamena, te fizički nesposobni i nekvalifikovani radnici. Slaba proizvodnja crijepa bila je, između ostalog, i zbog tijesne sušione: «Kapacitet prese je 2.000 kom. cigle ili crijepa, ali se taj njen kapacitet ne iskorištava, pošto je sušiona tijesna. Svakih šest dana mora se presa zaustaviti jer je potrebno da se roba suši 9 dana, a sušiona može primiti

samo 13.000 kom. Dakle, dok se roba pripremi za peć i uprazni mjesto, presa mora obustaviti rad za 2,5 dana. Njen kapacitet je do sada iskorišten svega 85%»

Tokom 1950. godine Preduzeće je proizvelo: kreča 72.841 kilogram, crijepa 40.000 komada, cigle 251.291 komad, šljunka 4.309 kubnih metara, jele i smrče 104.328 kubnih metara, uglja lignita 82 tone, sitnog kamena 1.300 kubnih metara.

Sreska stolarska radiona

Prema zapisniku Komisije (Imširović i Kadić ispred Sreske kontrolne komisije, te Korjenić Ibrahim, poslovođa i Parić Evica, knjigovođa Radione), Sreska stolarska radiona sa 58 radnika u potpunosti je izvršila planirane poslove, ali je ostvarila slabu tržišnu dobit (samo 52%) jer je nabavljala robu po višim komercijalnim cijenama «...kako ne bi bio zastoj u radu i da ne bi radnici bespotrebno hodali (...) i zato što je Radiona radila prema ukusu potrošača (...) bilo je mnogo traženo krevetnih i običnih bešika/kolevki/, sitnijih stalaža itd. na čemu se nije mogla ostvariti dovoljna količina tržišne dobiti...»

Najveći problem Radione, prema mišljenju članova Sreske kontrolne komisije, su neuslovne radne prostorije: «Prostorije tijesne i uopšte ne odgovaraju, jer su i bile namijenjene za hotel (...) Nadalje, prostorije za smještaj i farbanje gotovih proizvoda negativno utiču na ostvarenje plana, jer da bi se taj posao obavio potrebno je isprazniti neke radione i njihov rad obustaviti (...) Preduzeće je ostvarilo planski zadatak, uzevši u obzir po količini i asortimanu kako slijedi:

1. Kućni namještaji - planirano je da se proizvede 25, a proizvedeno je do 30.11.1950. godine 49 komada ili 196%;
2. Kuhinjski namještaji - planirano je da se proizvede 30 komada, dok je do 30.11.1950. godine urađeno 154 komada ili 446%;

3. Građevinska stolarija - planirano je 35 komada, a proizvedeno do 30.11.1950. godine 33 kom. Ili 94%;

4. Razni stolarski proizvodi - planirano 1.320, a ostvareno 956 ili 72%. Ukupno ostvareno po količini i asortimanu 202 %»

Sreska metalna radiona

Zapisnik o kontroli poslovanja i izvršenju godišnjeg plana proizvodnje u Sreskoj metalnoj radioni sastavljen (napisan) je 21.12.1950. godine u prostorijama radione. U Komisiji su bili ispred Sreske kontrolne komisije Imširović M. i Kadić Dž., a ispred Preduzeća: Sarajlić Sejdo, Selihefendić Ahmo, te Panić Jovo kao knjigovođa.

Nakon pregleda planova i ostvarene proizvodnje Komisija je, između ostalog, konstatovala: u Radioni su tokom godine bila prosječno uposlena 24 radnika; tržišna dobit ostvarena je sa 89,86%; zastoj u radu nije bilo, ako nije bilo materijala, onda su vršene usluge građanima; kvalitet proizvoda bio je zadovoljavajući kao i radna disciplina.

Sreska metalna radiona u Gračanici tokom 1950. godine (do 30. 11) proizvela je sljedeće artikle: štednjaci 67 kom; kofe 1.265 kom; obične peći 51 kom; mašice 82 kom; sulunari 721 kom; lonci za veš 485; kante za vodu 12 kom; banjice 12 kom; kante za veš 45 kom; lijevci 81 kom; šiševi 15 kom; ožeg (lopatica za vađenje žari iz peći ili sa ognjišta) 162 kom; giteri 81 kom; karbid lampe 5 kom; rerne 152 kom; kotlovi 297 kom; tepsije lim. 200 kom; lavori 203 kom; škafovi 30 kom; kante za povrće 24 kom; kolica mala 19 kom; saone 1 kom; kola 10 kom; točkovi 16 kom; ograda željezna 16 kom.

Obućarsko-opančarska zadruga

Komisija u sastavu Imširović M. i Kadić DŽ. (ispred Sreske kontrolne komisije), te Mehmedalija Kamarić, upravnik i Hajro Zelenturović, blagajnik obavila je kontrolu poslovanja Obućarsko-opančarske zadruge i o svom radu 22.12.1950. godine sastavila opširan zapisnik. U zapisniku je, između ostalog, konstatovano da je plan proizvodnje ostvaren samo za 43 %, jer je 67 radnika trebalo da napravi 7.050 pari obuće, a napravljeno je 3.064. Glavni uzrok podbačaja plana: nestašica materijala za proizvodnju. Proizvedena obuća, prema mišljenju Komisije, bila je solidna: «Kvalitet je na priličnoj visini, te postoji u vezi toga i komisija za ustanovljenje kvaliteta. Prigovora nije bilo. Mogao bi biti i bolji, ali nedostaju sitnice, kao npr. ringli, kukci, patenti, kao i ostalih stvari. Traženo je, ali se ne dobija u trgovačkoj mreži.»

Ostvarenje plana proizvodnje prema vrsti artikala: gojzerice: 90 pari ili 60%; kožni muški opanci: 1.000 pari ili 100%; muške kožne visoke cipele: 274 para ili 68,5%; muške niske cipele: 88 pari ili 15%; dječjačko-djevojačke duboke cipele: 490 pari ili 61,2%; kožni opanci ženski: 648 pari ili 64,8%; dječjačko-djevojačke niske cipele

... nije ništa ostvareno; muške sandale: 140 pari ili 18,7%; ženske sandale ... nije ništa ostvareno od planiranog.

U zapisniku nema nikakvih podataka o tome u kakvim je uslovima Zadruga poslovala, niti pod kakvim uslovima i kako su radnici radili i kako su bili plaćeni.

Sreska krojačka radiona

Uz redovne članove Sreske kontrolne komisije (Imširović M. i Kadić DŽ.), pregledu poslovnih knjiga i kontroli poslovanja u Sreskoj krojačkoj radioni, koja je obavljena 23.12.1950. godine, prisustvovali su još i Džinić Mehmedalija, upravnik i Šaković Asim, knjigovođa Radione.

U zapisniku koji je sastavljen nakon obavljenog pregleda konstatuje se da je Radiona sa 29 zaposlenih do 30.11.1950. godine ostvarila plan sa 63%. «...Kao razlog za neostvarenje plana proizvodnje i tržišne dobiti preduzeće se pravda time što nije nabavilo materijale do konca marta o. g. te su se ta tri mjeseca radile usluge... Pored toga pojava je ovdje da se radnici iz proizvodnje » uzimaju na političke akcije a na teret proizvodnje jer se čak traži i plaćanje tih radnika...» Komisija dalje konstatuje da je kvalitet proizvoda nezadovoljavajući i da bi trebalo da se radnici bolje osposobe».

Pregled

U tabeli su prikazane koje se proizvode proizvedu u toku godine po planu i u plasiranju onih artikala na tržištu, odnosno artikala koje se maloprodaju u prodavnici

Vrsta artikala	Izvršeno proizvodnja do 30.11.1950 godine	Planirano tržišta NRB.H	Planirano NRB.H	Svega	Zalihe robe na 30.11.1950		Sporo ostaci
					Zaliha na 30.11.1950	Zaliha na 30.11.1950	
Gojzerice	90	277	277	277	27	277	
Muške visoke cipele	274	27	27	27	27	27	
Muške niske cipele	88	15	15	15	15	15	
Dječjačko-djevojačke duboke cipele	490	132	132	132	132	132	
Dječjačko-djevojačke niske cipele	648	562	562	562	562	562	
Kožni muški opanci	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	
Kožni ženski opanci	648	648	648	648	648	648	
Muške sandale	140	140	140	140	140	140	
Ženske sandale	140	140	140	140	140	140	
Ukupno	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	

12.813.753 11.291.989 1.039.326 - 12.331.325 482.428 ✓

Pregled artikala koje je sreska krojačka radiona proizvela do 30.11.1950. godine: jorgani 277 kom; muške gaće kratke 23 kom; muške gaće seljačke 58 kom; kupaće gaćice 53 kom; ženske haljine 632 kom; dimije i bluze 362 kom; plahte za krevete 2.066 kom; košulje 1.325 kom; radnička odijela 1.578 kom; radne hlače 1.210 kom; dječja odijela 48 kom; bluze svile 179 kom; ženske marame 420 kom.

Zapisnik

Sastavljen dana 28.12.1950. godine u kancelariji Sreskog narodnog odbora u Gračanicima. Predmet je vršenje inspekcije rada Povjereništva za industriju i zanatstvo Sreskog narodnog odbora, u vezi dopisa Komisije državne kontrole.

Prisutni: ispred Sreske kontrolne komisije Imširović Muhamed i Gazibegović Jusuf po ovlaštenju pov. br. 157/50 od 28.12.1950. i Osmanhodžić Ibro ispred Sreskog narodnog odbora.

Pregledom zapisnika sa sjednica Izvršnog odbora Narodnog odbora opštine kao i ličnim radom kod službenika pomenutog Povjereništva Komisija konstatuje sljedeće:

1. Na sjednicama koje je održavao Sreski Izvršni odbor od početka nove godine, to jest, 1950. svega je postavljano na dnevni red «Lokalna privreda» 4/četiri/puta, i to: 21. jula, 31. jula, 3. novembra i 31. novembra 1950. godine. Na sjednici koja je održana 21. jula, pored ostalog dnevnog reda, diskutovalo se o izvršenju budžeta lokalnih preduzeća u prvom polугоду 1950, gdje su donešeni zaključci da povjerenik po tom Povjereništvu poslije sjednice organizuje konferencije po preduzećima, gdje će im se, pored ostalog, ukazati i na neke nedostatke kod pomenutog odnosno u vezi gornje tačke. Na sjednici Izvršnog odbora koja je održana 31. jula postavilo se je na dnevni red da povjerenik Industrije i zanatstva

prenese zaključke koje je donio sa savjetovanja industrije i zanatstva. Pomenuti povjerenik na sjednici Izvršnog odbora iznosio je da treba ukazati pomoć svim lokalnim preduzećima, i da se sve težište baci ne proizvodnju po planu II obzirom na njegovu namjenu. U vezi toga je takođe predloženo da se oformi jedna komisija koja će pregledati trgovačku mrežu, te ukoliko se ustanove veće zalihe materijala za reprodukciju da se prebace lokalnoj privredi. Takođe je zatraživao od drugova pomoć u svom radu, kako bi time osigurao ostvarenje lokalne proizvodnje.

Na održanoj sjednici Izvršnog odbora dana 3. 11.1950. pored ostalog postavljeno je na dnevni red i analiza rada lokalne proizvodnje, kao i mjere koje treba preduzeti, na što su donešeni sljedeći zaključci: a - Da se oformi komisija za detaljno provjeravanje poslovanja Obućarske zadruge, što je i učinjeno, ali sa izvjesnim zakašnjenjem. b - Da povjerenik dotičnog povjereništva poduzme sve mjere za ostvarenje plana proizvodnje ili bar da ga dotjera kraju. c - Da povjerenik dotičnog povjerenstva poduzme sve mjere za ostvarenje plana proizvodnje i da se putem Savjeta pronađu novi artikli koje bi preduzeća mogla proizvoditi pod dosadašnjim uslovima rada. 31. novembra 1950. god. takođe je pretresano pitanje o izvršenju planova proizvodnje. Tamo se navodi da je stanje kod pojedinih preduzeća loše, te da je moguća i malverzacija kod Obućarske zadruge. Predsjednik je predložio da se oformi od kontrolne (komisije), jednog, i pov. unutrašnjih poslova, da bi se te stvari sredile kod pomenute zadruge. Takođe se i ovde nisu donijeli zaključci.

2. Iz gornjih zapisnika može se vidjeti da je to pitanje sve suhoparno postavljano, pa čak u nekim zapisnicima i nema zaključaka koji bi se odnosili na lokalnu privredu.

3. Nije se dovoljno poklonilo pažnje izvršenju planu proizvodnje jer se čak u zapisniku sa sjednice postavlja «bar da se plan dotjera kraju» ako ne može u potpunosti. Na sjednicama je diskutovano izvršenje plana, dok nikada se nije govorilo o pronalascima sirovina i materijala potrebnog za preduzeća. Bilo je slučajeva da pojedina preduzeća nisu radila po 3 i 4 mjeseca u proizvodnji uslijed nestašice materijala, a o tome se nije nikad na sjednici Izvršnog odbora raspravljalo. U preduzećima je tada pretežno radena usluga. Na pr. Krojačka, Metalna radiona, Obučarska zadruga i.t.d.

Pored toga Izvršni odbor na traženje povjerenika pomoći mu nije ukazao, te je u vezi toga i došlo do tako slabog ostvarenja plana kod pojedinih preduzeća.

4. Davanja nekih doznaka pojedincima za nabavku robe iz plana II, po planu I nije bilo, ali je bilo tih pojava, da je poneko lice koristilo za lične potrebe robu iz plana II po nižim cijenama, što je to docnije otklonjeno kad se je to uočilo.

5. Prebacivanje robe iz plana I u plan II i obratno bila je česta pojava, ali se to nije spriječilo iako je dotično povjerenst-

vo imalo u vidu, jer je znalo da je bilo nestašica materijala, te i po ovom nije bilo neke naročite pomoći rukovodstvu lokalnih preduzeća. Isti je slučaj i kod probijanja plana platnog fonda, kao i preko- račenja kredita kod Narodne banke. Sada je baš Sreski Izvršni odbor mogao ostvariti glavnu ulogu u tome i intervenisati kod banke, a tako i kod preduzeća, da bi se te pojave otklonile. Zbog toga je i došlo kod Sreskog privrednog preduzeća pa je preko- račilo svoj kredit za 800.000 dinara, a ima još takvih preduzeća kao na pr. Sreska metalna radiona kao i Krojačka zadru- ga u jednom periodu.

Obrtna sredstva su trošena u inves- ticije, a to isto nije pomenuto povjereništ- vo na vrijeme uočilo.

Istina ne može se reći da Sreski nar- odni odbor u opšte nije pomagao preduzeća lokalnog značaja, ali se zakl- jučuje da ta pomoć nije bila u dovoljnoj mjeri. Tako isto nisu preduzete nikakve mjere od strane Izvršnog odbora za proš- trenje lokalne privrede, kao i proizvodnje novih asortimana uz iste uslove rada.“

Zaključeno i potpisano

Vagoneti "japaneri" iz gračaničkog "Metalca" spremni za transport 1958.